

05 Miljøstyrelsen, 06 Naturstyrelsen

Information

★ I Vestjylland er hybenrosen blevet et billede på ondskab

Information, 13. oktober 2017, Sektion 2 (Kultur), Side 4 (KULTUR), Rasmus Bo Sørensen..., 3077 ord, Id:e674eb11,

Langt mod vest er myndigheder i krig med en frygtet invasiv art, der tvinger oprindeligt danske og hjemmehørende planter i defensiven. Det er en kamp om territorier. Men det er også en kamp om definitioner. For hvad vil det overhovedet sige at være oprindelig dansk?

Det begyndte med en e-mail. Sidst i september var jeg på besøg i mine forældres sommerhus ved Vestkysten, da en elektronisk pjece fra Ringkøbing-Skjern Kommune dumpede ind i min fars indbakke. Den indeholdt en advarsel og en opfordring. Under overskriften »Til kamp mod rynket rose - en aggressiv invasiv art!«, blev den vildtvoksende *Rosa rugosa*, bedre kendt som hybenbusken, udpeget som et legitimt mål.

»Rynket rose er på den danske sortliste over de værste invasive arter,« lød det: »At den er invasiv betyder, at den er indført til landet og breder sig uønsket. Den er vidt udbredt, især langs kysterne, og udgør en trussel for de danske hjemmehørende plante- og dyrearter.« Jeg kastede et blik på fjenden uden for vinduerne, den stod og vajede let i vinden med sine forræderiske blade. Imens hobede spørgsmålene sig op i mit hoved: Hvordan skelner man egentlig mellem 'hjemmehørende' og 'indførte'? Hvornår skal arterne være kommet hertil for at blive betragtet som 'danske'? Og hvem har besluttet, at hybenbusken med sin sommerlige duft er 'uønsket' og bør bekæmpes?.

Duften af sommer

Mine forældre købte i 1992 sommerhus lidt syd for Hvide Sande på den halvanden kilometer smalle tange, der adskiller Vesterhavet fra Ringkøbing Fjord. Jeg var 12 år gammel og husker stadig mit første møde med det dramatiske landskab. Det var ikke dresseret og tamt, men ustyrligt og vildt, og når vinden blæste med sine svimlende sekundmeter, var det som at se en emsig

husmor rykke rundt på stuens møbler: ' Nej, dén klit skal ikke stå dér, men hér. Nej, dén kystlinje skal ikke gå hér, men dér.' Men midt i denne evige udskiftning var der en konstant: hybenrosen. Den flyttede man ikke sådan rundt på. År efter år blomstrede den med lyserøde blade og satte orange bær, som min mor plukkede og syltede og placerede på æblekagens flødeskum som pynt. For mig var det indbegrebet af dansk sommer.

Hvad jeg selvfølgelig ikke vidste dengang, var, at der bag det skønne ydre gemte sig en aggressiv plante, som var klar til at fortrænge alle andre for at sikre sin egen overlevelse. At vi havde ladet os narre af hybenrosens tilsyneladende tilforladelighed. At vi var blevet omringet af invasiv ondskab. Det var den ubekvemme sandhed, der tegnede sig i mailen fra kommunen - og alligevel føltes noget forkert.

Sproget var ligesom for voldsomt.

Foruden oplysninger om de sagesløse ofre for Rosa rugosas hærgen - markfirbenet, klitrosen og den skotske Lostilk - fortalte pjecen animeret om, hvad myndighederne gør for, at det vestjyske landskab ikke skal forvandles til »et ensformigt stikkende rosenkrat«. Det er ikke småting: Sammen med Naturstyrelsen og Thisted Kommune har Ringkøbing Skjern Kommune i perioden 2013 til 2018 afsat 21,3 mio.

kr. til naturgenopretning, hvoraf bekæmpelsen af invasive arter med rynket rose i spidsen udgør et særligt indsatsområde. Som det hed i pjecen: »De naturlige danske arter taber ganske enkelt kampen om pladsen!«.

Frø af ugræs

Da politikeren og historikeren Johan Ottosen i 1890 skrev »Det haver så nyligen regnet« med den ikoniske linje »frø af ugræs er føget over hegnet« var det ikke ment som en ode til den danske flora. Han henviste til preusserne. Små 30 år forinden var de med bagladergeværer og onde hensigter vadet ind over grænsen mod syd og havde erobret store dele af Danmark i 1864-krigen. For nationalsindede danskere i det tabte Sønderjylland var det siden blevet praktisk umuligt at ytre sig om det nye preussiske overherredømme. Enhver kritik måtte pakkes ind i eufemismer og hentydninger, og i Johan Ottosens sangtekst blev de ubudne gæster metaforiseret som uønskede plantefrø.

Måske er det netop, fordi vi er så vant til den slags sammenligninger, at associationer til flygtningepolitik og højrefløj retorik hurtigt presser sig på, så snart talen falder på invasive arter. Men det er ikke det, vi har at gøre med her. Vi taler om planter og dyr, om flora og fauna - ikke om mennesker og migrationsstrømme - selv om vi måske i sidste ende alligevel også må tale om, hvad det overhovedet vil sige at være 'dansk' og 'oprindeligt hjemmehørende'. Men det vender vi tilbage til.

Thomas Mosgaard er biolog og projektleder i Ringkøbing-Skjern Kommune. Det er ham, der har skrevet pjecen »Til kamp mod rynket rose«, og jeg har ringet til ham, for at stille ham et meget simpelt spørgsmål: hvorfor? »Nu ved jeg ikke, hvor I har sommerhus,« siger han på telefon fra det vestjyske, »men herude hvor rynket rose for alvor dominerer - for eksempel i Husby - dér slår den bogstaveligt talt alle andre arter ihjel.« - Det lyder voldsomt »Men det er, fordi det er voldsomt! Det er en kamp om territorier. Vi prøver at få presset busken tilbage, så de naturlige arter, altså dem der er danske, kan få overtaget. Rynket rose er jo ikke dansk, den er fra Asien,« siger han.

Måske det her er på plads med en hurtig definition: For at blive betragtet som en invasiv art kræves tre betingelser opfyldt: 1) at arten er kommet hertil udefra ved menneskelig hjælp og altså ikke er oprindeligt hjemmehørende.

2) at arten reproducerer sig selv og breder sig aggressivt, hvor forholdene tillader det. Og 3) at arten dominerer de oprindelige arter, som var her før og dermed udgør en trussel mod biodiversiteten.

Rynket rose opfylder alle tre betingelser og befinder sig højt på den officielle danske sortliste over invasive arter - en liste udarbejdet af Miljøstyrelsen med bistand fra en kreds af kyndige forskere, som ved hjælp af et scoresystem uddeler point fra slemt til værre. For tiden tæller listen i alt 32 forskellige planter med kæmpebjørnekloen, den japanske pileurt og rynket rose som tre af de helt store skurke.

I Ringkøbing-Skjern Kommune har man taget de skrappe midler i brug i bestræbelserne på at bekæmpe den vilde hybenvækst: »Nogle steder bruger vi afgræsning med geder, nogen steder bruger vi fræser, nogen steder lægger vi plastik ud og nogen steder bliver de sprøjtet væk,« siger Thomas Mosgaard.

- Så hvis jeg fik indtryk af, at pjecen ikke kun er et stykke informationsmateriale, men også et animeret kampskrift, er det ikke helt forkert? »Nej, vi vil både

informere og motivere, så folk også selv kan komme i gang med at gøre noget ved det,« siger Thomas Mosgaard.

Der er en ting, der har undret mig, siden jeg begyndte at interessere mig for det her emne: Hvorfor taler man om 'invasive arter' og ikke om 'problemarter'. Hvad er det ved planternes herkomst, der optager os? Det er ikke kun mig, der har haft den undren. I en artikel i Politiken sidste år tegnede Søren Ryge et billede af kampen mod hybenbusken som både overdreven og diskriminerende. Rynket rose er jo ikke, som han anførte, det eneste problembarn i klassen. Der er også danske planter, som opfører sig dårligt: »Brændenælden f. eks. Eller gederamsen.

Eller den vilde kørvel. Men bare rolig, de er gode nok, for de har været her altid - er kommet helt af sig selv. Hvorimod bjørneklo, japansk pileurt, hestehov, kæmpebalsamin og hybenrose er indført af mennesker og dermed kommer på den (sorte, red.) liste,« skrev han.

Men hér kommer fagkundskaben myndighederne til undsætning - i hvert fald på en del af strækningen. Når det rent faktisk giver mening at zoome ind på invasive arter som en særskilt kategori, skyldes det, at Danmark i henhold til internationale konventioner og EU-direktiver har en særlig forpligtelse til at beskytte den natur, der hører til vores specifikke geografiske område. Og det er svært, så længe der hele tiden kommer nye arter til udefra. I øjeblikket befinder vi os således i den absurde situation, at mens landets kommuner desperat forsøger at bekæmpe rynket rose med Roundup og fræsere og græssende geder, så kan man stadig som haveejer gå hen i den nærmeste planteskole og købe en hybenplante til under ti kroner. Et nyt lovforslag mod salg af rynket rose er ganske vist på vej - men som Bent Odgaard, der er professor i vegetationshistorie ved Aarhus Universitet formulerer problemet: »Der strømmer hele tiden et hav af mikroorganismer ind i vores flora, som vi bliver nødt til at have et beredskab over for, og derfor bliver vi også til en vis grad nødt til at skelne mellem indførte arter og oprindelige arter.« Han holder en lille kunstpause, inden han fortsætter: »Det er så bare det lille ord 'oprindelig', jeg forsøger at problematisere.«

Er bøgen dansk?

Det er måske et lille ord, men det har stor betydning: For hvad vil det overhovedet sige, at noget er oprindelig dansk natur? Det er Bent Odgaard den

helt rette til at svare på. I sin forskning arbejder han med flora i et langt, geologisk perspektiv og stiller spørgsmål som: Hvornår er arterne indvandret, hvordan de er kommet hertil? Den slags.

Det er komplicerede spørgsmål - også mere komplicerede, end myndighederne gerne vil gøre dem til, mener han.

Sagen er nemlig, at vi siden agerbrugets indførelse for 6.000 år siden bevidst eller ubevidst har slæbt arter med ind, som vi i dag betragter som en del af dansk natur. Men i virkeligheden ville mange næppe have været her, hvis ikke vi som mennesker havde påvirket landskabet så kraftigt.

Og her taler vi ikke kun om ubetydelige småarter, som ingen kender navnene på; vi taler også om - bøgen! Ja, du læste rigtigt: Det mest danske af alle danske træer, besunget og hyldet i vores nationalsang, hvor det står »nær salten Østerstrand« som selve symbolet på Danmarks suverænitet og selvstændighed, dét træ - bøgen! - kan ifølge Bent Odgaard betragtes som en invasiv art.

Ifølge Bent Odgaard opfylder bøgen nemlig alle formelle kriterier for at opnå betegnelsen.

Gamle pollen og planterester peger på, at den er indvandret med menneskets hjælp for omkring 4.000 år siden og altså ikke er ' oprindeligt hjemmehørende'. Overalt, hvor der har været forstyrrelser i det naturlige skovmiljø med græsning af husdyr, har den siden ' bredt sig aggressivt'. Og den udgør en stadig trussel mod ' oprindelige arter' som eksempelvis egetræet, der engang voksede over det meste af Danmark, indtil bøgetræet kom og erobrede dets status som nationaltræ. Ifølge den seneste skovtælling har vi i dag 92.000 ha med bøg og kun 67.000 ha med eg.

»Hvis bøgen havde bredt sig i dag, ville vi formentlig betegne den som en invasiv art.

Men nu skete det for 4.000 år siden, og så gør vi ikke,« siger Bent Odgaard.

Som et eventyr

Historien om bøgens kamp mod egen er et stykke dramatisk danmarkshistorie - nærmest et eventyr værdigt - og så er det jo heldigt, at det er skrevet. Forfatteren

og journalisten Carl Ewald (1856-1908), der mest er kendt for at have oversat brødrene Grimm til dansk, forfattede i 1882 et eventyr om den historiske træfejde, der slet og ret hed: Bøgen og egen.

Det fortæller historien om den gamle, krogede og bredstammede eg, der gradvist fordrives af den unge, smarte og slanke bøg, som er kommet til landet sydfra og med sin tætte løvkroner »skygger egen bort«. Kort før egen dør, når den dog lige at få fremstammet et fortvivlet spørgsmål til sin arrogante banemand: »' Før var vi egetræer herrer i landet, og nu må jeg hvert år se, hvordan mine brødre rundt om bukkes under i kampen mod jer.

Selv er jeg snart færdig og ikke én af mine agern har spiret i jeres skygge. Men før jeg dør, gad jeg vide, hvad I egentlig kalder sådan en opførsel'.« »' Det er snart sagt, gamle ven!'« svarede bøgene. »' Vi kalder den konkurrence, og det er ikke noget, vi har fundet på.

Det er den, der regerer verden'.« Det samme kunne man synes burde gælde i dag: At vi bare burde lade konkurrencen gælde. Lad falde, hvad ikke kan stå - er det ikke naturens orden? Er det ikke netop sådan, naturen er? De stærke æder de svage. Hybenbusken dræber klitrosen. Survival of the fittest? »Nej,« svarer Hans Erik Svart. Han er biolog og specialkonsulent i Miljøstyrelsen og har været med i arbejdet bag den seneste handlingsplan fra 2017 om bekæmpelse af invasive arter.

»De arter, vi taler om, forekommer jo ikke naturligt herhjemme. De er bogstaveligt talt blevet fløjet og sejlet ind i landet og udgør på den måde et menneskeskabt problem. Derfor må der også mennesker til at løse det. Det kan naturen ikke selv klare,« siger han og giver et eksempel: »Fuglene i Danmark er vant til ræve. Hvis de lægger deres æg på en holm ude i vandet, kan de være nogenlunde sikre på, at ræven ikke kommer og tager dem.

Men nu har vi pludselig fået mårhunden, som er et dyr, der er kommet hertil fra Asien, og som til forskel fra ræven er en rigtig god svømmer. Og det går så ud over fuglene, der pludselig ikke ved, hvad de skal stille op i konkurrencen. De ved ikke, hvordan de skal gardere sig mod den nye trussel, fordi de ikke er udviklet i samspil med den nye art.

Så de fortsætter med at lægge deres æg ude på holmen, men nu med det resultat, at der ikke kommer nogen små fugleunger på vingerne.«.

Lad falde, hvad ikke kan stå

- Det er selvfølgelig en trist historie, men kunne man ikke omvendt sige: Sådan er globaliseringen, der er nye vilkår, tingene ændrer sig, og vi skal jo alle sammen være omstillingsparate.

Det må også gælde vores flora og fauna. Fagforeningerne døjer med polske håndværkere, og fuglene kæmper med trælse mårhunde - det er udviklingen! Men sådan tænker I ikke inde i Miljøstyrelsen? »Nej, det gør vi ikke, for det her er naturen, og den har altså nogle andre forhold end dem, du dér remser op. Du kan ikke sammenligne naturen med menneskelige forhold og sige: 'Jamen så må de enten leve eller dø'. Hvis vi sagde det, ville der være en masse arter, der meget hurtigt ville forsvinde,« siger Hans Erik Svart.

Og hvad så?, kunne man spørge. Hvis man turde. Men det gør jeg ikke, så jeg spørger i stedet på en anden måde. For jeg er sådan set med på, at rynket rose mange steder udgør et problem. Men jeg er ikke med på, at den kun udgør et problem.

Så hvorfor bliver vi ved med at tale om den, som om den var et monster? »Jeg er enig med dig i, at rynket rose en smuk plante,« siger Hans Erik Svart. »Jeg har også selv lavet kilovis af marmelade af dens bær, og de smager jo godt! Men man bliver nødt til at se lidt mere nøgternt på det. På forsiden af vores nye handlingsplan mod invasive arter er der et billede af den amerikanske skarveand, som ser så sød ud med sit blå næb og sin farverige fjerpragt, og her vil mange sikkert tænke: 'Det er sgu da en meget sød and, hvorfor skal den væk? Men den har altså en effekt, som vi ikke vil have, og det samme har mårhunden og rynket rose.

Det er bare vanskeligt at få formidlet. For det er en iboende ting i os mennesker, at vi godt kan lide det, der er pænt og smukt, mens vi har nemmere ved at tage afstand fra det, der er grimt og ulækkert - som nu for eksempel kæmpebjørnekloen og dræbersneglene, der ikke har mange venner ude i befolkningen.«.

Fremmedgjort

Samme observation har Bent Odgaard fra Aarhus Universitet gjort sig. Og han er ikke bange for at stille en diagnose.

Heller ikke af mig.

»Hvis jeg skulle gætte, ville jeg nok sige, at du har en holdning til naturen, som er lidt skal vi sige fremmedgjort?« - Hvad mener du med det? »Når du siger, at du synes, det er en aggressiv måde, der bliver talt om rynket rose på, så hænger det formentlig sammen med, at du - som rigtig mange andre danskere - ikke ved særligt meget om den natur, der vokser uden for vinduerne. Der er i befolkningen en stor grad af fremmedgørelse over for naturen, og det er med til at præge hele vores diskussion om naturbevarelse.« - Hvordan? »Du ved ikke, hvilke arter der er truet ude langs kysten, og derfor ved du ikke, hvordan naturen ville have set ud, hvis der ikke havde stået rynket rose i én stor bræmme.« - Det er rigtigt, og hvis jeg skal være helt ærlig, er jeg måske også en lille smule ligeglad..

»Netop - og det hænger jo sammen!« - Og hvad er så modsvaret? »Modsvaret er mere information om, hvilke smukke og skønne arter, vi går glip af på grund af rynket rose.« - Okay, fortæl mig så hvilke arter, vi går glip af, og hvorfor det er et problem.

»Det er et grundlæggende spørgsmål, der går til roden af al naturforvaltning: Hvorfor er det et problem, at vi mister arter? Svaret er, at det er et problem for vores egen skyld.

Naturen er sådan set ligeglad. Men hvis du fik mulighed for at gå rundt med en vidende biolog i et naturligt økosystem ude langs kysten, som ikke er truet at rynket rose, så ville du få en god demonstration af, hvordan det hele hænger sammen,« siger han.

Men han stopper ikke dér. I stedet fortsætter han med at tale henført, ja, nærmest poetisk, om den natur, jeg ville kunne opleve, hvis jeg ev nede at åbne øjnene bare en enkelt dag langs kysten: »Du ville se orkideer, der skal bestøves af én bestemt bi, kun dén bi og ikke andre.

Du ville se blomster, der har samliv med én bestemt svamp, kun dén svamp og ikke andre.

Du ville se særlige sommerfugle, der har én bestemt plante, som dens larver kan leve på, kun dén plante og ikke andre. Og du ville se, hvordan den larve samles op af myrer og fragtes ned i myreboet, hvor den producerer sukkerstof til gengæld for mad og husly, indtil den året efter udklækkes og bliver til en smuk og flyvefærdig sommerfugl.« Bent Odgaard holder en lille pause: »Du ville forstå, at der er et kolossalt net af sammenhænge, som er skabt gennem tusinder af år, og som er meget kompliceret. Og det er alt dét, der bliver ødelagt med et fingerknips, når en dominerende invasiv art som rynket rose rykker ind.« Jeg sidder tavs tilbage i røret. Et så overbevisende forsvar for biodiversitet tror jeg aldrig, jeg har hørt før.

- Det var helt smukt at høre på. Jeg kan da pludselig godt se, at den dér rynkede rose må dø for en kold hånd »Nej, nej, den skal ikke dø,« korrigerer Bent Odgaard, »men vi bliver nødt til at tale om at begrænse den, så vi ikke mister alt det andet, som ellers ville have været her. Vi bliver nødt til at tale om den kvalitet, der forsvinder, når de monotone naturtyper breder sig.«

rbs@information.dk

- Illustration: Mia Mottelson
- Illustration: Mia Mottelson

